

11. Попова О.В. Политическая идентификация в условиях трансформации общества. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. у-та, 2002.

12. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / За ред. Максименка С.Д., Циби В.Т., Шайгородського Ю.Ж. та ін. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2003.

13. Торгівля людьми з України з метою трудової і соціальної експлуатації: Проект звіту про результати дослідження / НДІ праці і зайнятості населення Міністерства праці та соціальної політики України і НАН України; Центр соціальних експертиз Інституту соціології НАН України; Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла-Страда-Україна». – К., 2003.

14. Юрій Н.М. Політична соціалізація молоді в умовах трансформації суспільства: порівняльний аналіз міжнародного і українського досвіду. Авторіф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. політичних наук. – Одеса, 2002.

*Семенець-Орлова Інна Андріївна,
аспірантка кафедри політичних наук
НПУ ім. М.П. Драгоманова*

УДК 316.42

МОДЕЛІ СІМЕЙНОЇ ПОЛІТИКИ В СВІТІ: ОЦІНКА В КОНТЕКСТІ АНАЛІЗУ РІВНЯ НАРОДЖУВАНОСТІ ТА ДЕЯКИХ ІНШИХ СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ

Робота присвячена світовій практиці сімейної політики в контексті політичних викликів ХХІ століття, зокрема падіння рівня народжуваності; визначено які моделі сімейної політики є більш ефективні й раціональні за показниками фертильності та рівня зайнятості жінок, які автором детермінуються як визначальними в розрізі цього аналізу.

Ключові слова: сімейна політика, модель сімейної політики, індекс розвитку людського потенціалу.

Работа посвящена мировой практике семейной политики в контексте политических вызовов ХХІ столетия, в частности падения уровня рождаемости; определены какие модели семейной политики есть более эффективные и рациональные за показателями фертильности и уровня занятости женщин, которые автором определяются как определяющими в разрезе этого анализа.

Ключевые слова: семейная политика, модель семейной политики, индекс развития человеческого потенциала.

An article is devoted to world practice of family politics in a context of political calls in ХХІ century, in particular falls of birth rate; what models of family politics are determined more effective and rational behind parameters of fecundity and level of employment of women, which are defined as determining in a cut of this analysis by the author.

Key words: family politics, model of family politics, index of development of human potential.

Сімейна політика в кожному суспільстві – це вираження соціальної справедливості.

Г. Кришталь

Характерною тенденцією другої половини ХХ століття стало співпадіння бурхливого економічного, соціального і політичного розвитку із значним спадом народжуваності і темпів росту населення у світі. Не лише однією із головних економічних проблем нового тисячоліття, але і назрілим політичним викликом стало швидке старіння населення.

У соціальних науках негативний зв'язок між ростом рівнем народжуваності і соціально-економічного розвитку став визнаною емпіричною закономірністю. У публіцистичній

літературі часто зустрічається думка про те, що чим більше економічне зростання демонструє конкретна країна, тим менший показник народжуваності вона має. Але, звернувшись до статистики, цю тезу легко спростувати. Якщо проаналізувати найбільш розвинені країни світу в розрізі певних статистичних даних, то відмінності між ними у рівні народжуваності іноді сягають дворазової величини. Така різниця багато в чому залежить від того наскільки всеосяжною чи, навпаки, аморфною є сімейна політика у цих країнах, які цілі переслідують виробники сімейної політики і в рамках якої моделі втілюються конкретні заходи державної підтримки сім'ям.

Мета нашої статті – порівняти ступінь ефективності напрямків сімейної політики у рамках конкретних моделей із показниками росту населення та рівня зайнятості жінок, що вважаються автором одними із визначальних в процесі оцінки ефективності різних моделей сімейної політики, проаналізувати досі малодосліджений зв'язок між рівнем розвитку держави та тенденцією до зміни коефіцієнта фертильності у ній через призму деяких статистичних показників.

Окремі аспекти теми трансформації та практики сімейної політики знайшли відображення у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Загальні проблеми та тенденції розвитку європейської сімейної політики в цілому у своїх роботах розглядали Е.Лібанова, О.Палій, Н.Руденко, В.Скуратівський та інші. Питання соціального забезпечення сімей з дітьми у контексті європейського досвіду виступили предметом досліджень Л.Кулачок та О.Пономаренко. Питання соціально-демографічної й сімейної політики були детально розглянуті в роботах російських вчених А.Антонова, В.Бодрової, М.Мацковського, О.Осколкової, А.Харчева та інших. Питання розвитку народонаселення Європи та аналіз концепцій впливу держави на сім'ю також представлені у працях П.Демені, Г.Еспінг-Андерсена, С.Камермана, А.Карлсона, П.Пірсона та інших зарубіжних дослідників. Теоретико-практичний аналіз варіантів трансформації сімейної політики у руслі витворення нової моделі соціально-відповідальної держави більш конкретно подано у дослідженнях В.Дюмона, К.Леві-Стросса, Ф.Кауфмана, Дж.Роулза, Е.Рудинеску, В.Спідла. Вперше проблеми взаємозв'язку рівня соціально-економічного розвитку та ступеню ефективності сімейної політики з використанням широкого емпіричного аналізу на основі порівняння різних статистичних показників звернулися О.Тевенон, М.Мирскула, Г.-П.Кофлер та Ф.Біларі.

Демографічна еволюція останніх десятиліть ХХ століття привела до гострої необхідності посилення заходів допомоги родинам у розвинених країнах світу. Зниження народжуваності розпочалося у більшості європейських країнах у середині 1970-х років і за останні тридцять років упало нижче рівня простого відтворення (менш 2,1 дитини на 1 жінку). Так у 1980 р. лише у 19 з 47 нинішніх країн-членів ЄС сумарний коефіцієнт народжуваності перевищував оцінку в 2,1. У 1990 році кількість таких країн скоротилося до 10, а з настання нового тисячоліття тільки Ісландія і Франція знаходилися близько до рівня простого заміщення. Лише завдяки африканським країнам, де кількість 6-8 дітей на одну жінку є звичним явищем, середній показник фертильності у світі був вище рівня простого відтворення (див. Табл. 1).

Таблиця.1. Середні показники фертильності [10]

Регіони	1970-1975	2005-2010	2045-2050 (прогноз)
Світ	4,47	2,55	2,02
Європа	2,16	1,45	1,76
Більш розвинені	2,13	1,60	1,79
Менш розвинені	5,41	1,75	2,05

Народжуваність можна назвати стратегічним фактором розвитку будь-якої держави, оскільки чисельність населення прямо впливає на рівень добробуту у ній. Одним із найбільш дієвих інструментів впливу на рівень народжуваності є державна підтримка сімей з дітьми як одна із важливих складових сімейної політики.

У вітчизняній науковій літературі поняття “сімейна політика” використовується відносно недавно, з кінця 80-х років ХХ століття. Однак широкого поширення поняття не одержало, його визначення відсутнє в українських та російських енциклопедіях і словниках, наприклад недавно виданому в Москві енциклопедичному словнику “Народонаселення”. Тому, з приводу сутності сімейної політики має місце широка полеміка в наукових колах.

У той же час, цей термін має широке поширення на міжнародному рівні, у документах ООН і інших міжнародних організацій, державних актах багатьох країн світу. У 1991 р. у Москві була проведена конференція Міжнародного союзу сімейних організацій “Глобальна сімейна політика і права родини”. Це, мабуть, була перша конференція на пострадянському просторі, у назві якої використовувався даний термін.

Частина вчених ототожнюють сімейну політику із соціальним захистом, зводять її фактично до допомоги, компенсацій і пільг. Досить цікавою є думка теоретика Д.Лекайлону, який пропонує свою точку зору у виділенні політико-функціональних відмінностей між соціальною та сімейною політикою. Варто прослідкувати його логіку. Соціальна політика, на його думку, в основному, стосується всього, що пов'язано з життям у суспільстві. При такому підході всіляка політика стосується соціального життя, але настільки глобальна дефініція не дозволяє помітити всіх важливих нюансів. Інше розуміння соціальної політики – це покращення ситуацій людей, які потребують допомоги. Ціль соціальної політики – це подолання такого стану, який ми вважаємо некорисним і небажаним (вбогість, злидні, хвороба, втрата роботи). Виходячи з такого розуміння соціальної політики, Д.Лекайлон виводить критерій, який дозволяє відрізнити соціальну політику від сімейної. Адже соціальна політика повинна зникнути в результаті її застосування, бо вона має зліквідувати причину небажаної ситуації. Зовсім іншу ціль має сімейна політика. Сім'ю не вважаємо хворобою, поразкою чи небажаним явищем. Відтак ціллю сімейної політики є турбота про сім'ю, оскільки вона становить для нас цінність. Таке розрізнення цих двох політик означає різні способи їх реалізації і застосування відмінних в обох випадках засобів і знарядь. [6]

Відповідно до ідеології ООН “політика і відповідне законодавство, що сприяє зміцненню родини, повинні стати пріоритетними напрямками діяльності національних урядів і міжурядових організацій”. [2, с. 112]

У світовій практиці простежується чітка залежність між типом (моделлю) демократії і типом (моделлю) соціальної політики, відповідно типом (моделлю) сімейної політики. Упродовж тривалого періоду своєї історії держави Заходу формували ідеологічні, правові й соціальні засади держави загального добробуту. *В межах цієї концепції ефективність економіки і політики вимірюється рівнем і якістю життя родини.*

Держава – це головний суб'єкт формування сімейної політики, на ній лежить обов'язок і відповідальність за визначення, ведення і фінансування цієї політики. Іншими суб'єктами сімейної політики є також позаурядові організації, профспілки, церква. Така модель сімейної політики, на думку польських теоретиків, є типовою для європейських держав. Немалу роль відіграють ЗМІ, які мають вагомий вплив на громадян країни. Сімейна політика повинна охопити всі згадані сектори. В Західній Європі виступає виразна тенденція до збільшення числа суб'єктів, які реалізують сімейну політику завдяки процесам децентралізації повноважень і зростання ролі соціальних партнерів.

На думку російських вчених А.І.Антонова та В.М.Медкова, сімейна політика – це діяльність держави, політичних партій, суспільних організацій, груп інтересів тощо, направлена на відродження сім'ї, сімейного образу життя, втраченого на довгому історичному шляху фамілістичної культури суспільства, повернення сім'ї органічно належних їй соціальних функцій. Дана політика направлена на укріплення сім'ї як соціального інституту, первинної ланки суспільства, важливої соціальної цінності. [1, с.51]

На думку чеських учених, сімейна політика не може бути однозначно ідентифікована ні як соціальна, ні як економічна. Не слід сприймати неправомірне і у сутності небезпечне ототожнення виробничої і соціальної сфер у соціальній й сімейній політиці, а також сімейного та жіночого питань. Родина є первинно осередком суспільства, причому як

соціальної сфери, так і економічної. Отже, *сімейна політика не підмінює інші напрямки державної політики, а забезпечує в процесі їхньої розробки і реалізації врахування інтересів родини.*

У ході дослідження сімейна політика розглядається як складова частина соціальної політики, як цілеспрямована діяльність держави й інших суб'єктів політики, орієнтована на забезпечення соціальної безпеки родини. За допомогою сімейної політики повинні коректуватися принципові державні рішення. Практично всі державні рішення мають сімейний аспект, адже, вони пов'язані з життєдіяльністю родини і роблять на неї визначені впливи. Зважування сімейного фактора є обов'язковим при плануванні й оцінці національних і регіональних програм, прогнозуванні розвитку країни.

Таким чином, благополуччя родини є пріоритетним критерієм оцінки суспільних явищ, соціальних перетворень. Це ставить проблеми родини в центр суспільної і державної уваги, дає імпульс для їхнього вирішення, ресурсного забезпечення.

На даному етапі число дітей у родинах, особливо європейських, часто виявлялося менше того, котре вказувалося при опитуваннях населення як бажане. Саме через це сімейна політика, в першу чергу, націлена на реалізацію бажання сім'ї в народженні певної кількості дітей і спрямована на усунення будь-яких перешкод народженню дитини. Тому, аналізуючи рівень народжуваності в конкретно взятій країні можна говорити про ступінь ефективності сімейної політики у даній державі загалом. Збільшення числа розлучень, повторних шлюбів, так само, як і збільшення числа позашлюбних народжень і числа самотніх батьків, спонукали держави підсилювати соціальну допомогу родинам, зокрема тим, що знаходяться в скрутному становищі. Паралельно, держави намагаються заохочувати жіночу зайнятість, полегшуючи батькам сполучення професійної діяльності і сімейного життя. У цілому, інвестиції держав у допомогу і фінансування послуг родинам, збільшилися в значній мірі, досягши в середньому 2,7% ВВП у 2008 році в країнах Європи і в США у порівнянні з 1,6 % ВВП у 1980 році.

Задачі сімейної політики у різних державах відрізняються; пріоритети теж різні: підвищення народжуваності, комфортне поєднання роботи і сімейного життя, боротьба з економічною нерівністю і бідністю родин, допомога у процесі догляду за дітьми, більш рівномірний поділ сімейних обов'язків між чоловіками і жінками. Заходи в межах конкретної національної моделі сімейної політики можуть бути зовсім суперечливі і, навіть, заперечувати один одного, що детермінується нетривалою традицією реалізації сімейної політики та відсутністю потужного досвіду в цій сфері в певному регіоні чи намаганням «швидкого залатування дір» в процесі форсованого відродження найміцнішого інституту соціалізації – сім'ї.

Дві мети – підвищення рівня жіночої зайнятості і збільшення народжуваності – можуть показатися на перший погляд теж суперечливими. На думку автора, навпаки, саме об'єктивний аналіз цих двох показників є визначальним у оцінці рівня ефективності сімейної політики в межах конкретної держави. Проаналізуємо дані таблиці 2.

Таблиця 2. Коефіцієнти народжуваності та рівня зайнятості жінок у країнах світу у 2005 році [9]

Держава	Рівень зайнятості жінок	Коефіцієнт народжуваності
Ісландія	82%	2,1
Данія	75%	1,7
Норвегія	74%	1,9
Швеція	74%	1,8
Фінляндія	73%	1,8
Великобританія	69%	1,8
США	67%	2,1
Ірландія	58%	1,9
Франція	57%	1,9
В середньому	57%	1,6

Швейцарія	71%	1,3
Німеччина	63%	1,4
Австрія	60%	1,3
Іспанія	52%	1,3
Польща	51%	1,2
Італія	45%	1,3

Середні показники 14 проаналізованих держав світу із високим рівнем економічного розвитку для рівня зайнятості жінок – це 57% і рівня народжуваності – 1,6. За невеликим винятком можемо стверджувати, що **сьогодні народжуваність вище саме в тих країнах, де високий рівень зайнятості жінок**. Тому, маємо підстави констатувати на основі аналізу статистичних даних, що ті країни у списку, які стоять вище середньої позначки у вищенаведеній таблиці мають у більшій чи меншій ступені, але досить ефективну сімейну політику.

Вплив економічної кризи 2008 року зумовив схожість ризиків, потреб і проблем у розвинених країнах світу. Однак у кожній країні в силу особливостей економіко-демографічного розвитку та культурно-ментальних особливостей народу, що її населяє сформувалася своя своєрідна система сімейної політики. Олів'є Тевенон радить класифікувати моделі сімейної політики на основі класифікації режимів соціального забезпечення, які дав Еспін-Андерсен у 1990 році у своїй роботі "The Three Worlds of Welfare Capitalism" [5]. Він виділив ліберальний, консервативний та соціал-демократичний режими. Зважаючи на те, що трансформація сучасних сімейних відносин спонукає країни світу не тільки збільшувати допомогу родині, але і розробляти нові форми заходів сімейної політики, ми можемо констатувати про трансформацію та урізноманітнення традиційних трьох типів моделей сімейної політики. Тому, на основі цієї класифікації, у ході дослідження було виділено наступні моделі сімейної політики (див. Табл. 3): ліберальну, скандинавську (соціал-демократичну) та консервативну (за обмеженої державної підтримки; за частково лімітованої державної підтримки; за широкої державної підтримки; із акцентованою відповідальністю сім'ї).

Таблиця 3. Моделі сімейної політики

Держава	Основне джерело формування добробуту сім'ї	Зайнятість жінок	Модель сімейної політики	Модель соціальної держави
Великобританія	Ринок	Висока	Ліберальна	Англо-саксонська
США	Ринок	Висока	Ліберальна	Англо-саксонська
Ірландія	Ринок	Висока, зросла за останнє десятиліття	Ліберальна	Англо-саксонська
Швейцарія	Ринок	Дуже висока	Ліберальна	Англо-саксонська
Данія	Держава	Дуже висока	Скандинавська	Скандинавська
Швеція	Держава	Дуже висока	Скандинавська	Скандинавська
Норвегія	Держава	Дуже висока	Скандинавська	Скандинавська
Фінляндія	Держава	Висока, дещо зросла за останні роки	Скандинавська	Скандинавська
Франція	Родина	Висока	Консервативна за широкої державної підтримки	Континентальна
Німеччина	Родина	Висока	Консервативна за частково лімітованої державної підтримки	Континентальна
Австрія	Родина	Висока	Консервативна за	Континентальна

			обмеженої державної підтримки	
Італія	Родина	Невисока	Консервативна (акцентована відповідальність сім'ї)	Континентальна
Іспанія	Родина	Середня, дуже зростає за минуле десятиліття	Консервативна (акцентована відповідальність сім'ї)	Континентальна
Португалія	Родина	Висока	Консервативна (акцентована відповідальність сім'ї)	Континентальна

Ліберальний режим соціального забезпечення характерний для Великобританії, Ірландії, Швейцарії, поза Європою – для США, Канади, Австралії. Основним джерелом формування добробуту при цьому режимі є ринок. Це досягається за рахунок заохочення індивідуальної турботи про добробут родини й обмеження державних обов'язків по усуненню недоліків ринку. Скандинавський режим соціального забезпечення надає головну роль у забезпеченні добробуту родини державі. Консервативний режим властивий більшості країн континентальної Європи. Основною характерною рисою цього режиму є стійка прихильність традиційної відповідальності родини самої за своє благополуччя. Найбільше це виражено в Південній Європі, найменш у Франції. Тому консервативний режим у дослідженні поділено на підвиди.

Рівень зайнятості жінок у країнах консервативного режиму не перевищує 65 %, тоді як у скандинавських країнах він складає більш 80%, а в країнах з ліберальним режимом – 70 %. При цьому найвищі показники народжуваності – в країнах із скандинавською та ліберальною моделлю сімейної політики. Це дає підстави стверджувати про високий рівень ефективності підтримки сім'ї державою та іншими суб'єктами сімейної політики у цих країнах.

Якщо розглянути розподіл держав у залежності від сумарного коефіцієнта народжуваності і рівня жіночої зайнятості (Табл. 1), то одна країна розташована не зовсім поряд інших країн своєї групи. Це - Швейцарія. Річ у тім, що сполучення порівняно високої жіночої зайнятості у Швейцарії із значним ступенем обмеженості можливості використання різних дошкільних установ батьками у процесі догляду за дитиною зумовлює малий показник фертильності і звідси – розташування даної держави не з країнами ліберального режиму, а – консервативного. Це дає підстави стверджувати, що в процесі аналізу ступеня ефективності сімейної політики конкретної країни слід зважати на всі фактори, які прямо чи опосередковано впливають на підтримку сім'ї, а не лише зазначені у вищенаведеній таблиці, наприклад, і на рівень доступу до дошкільних установ, і на тривалість відпустки по догляду за дитиною тощо. Однак, Швейцарія в процесі визначення закономірності оцінки загального рівня ефективності сімейної політики за показниками рівня народжуваності та зайнятості жінок швидше є винятком.

Тезу про високу ефективність заходів сімейної політики в країнах із скандинавською та ліберальною моделями також може підтвердити інформація про рівень матеріального забезпечення дітей у сім'ях, наведена в Таблиці 4.

Таблиця 4. Показники бідності серед дітей, молодше 18 років у 2008 році [7]

Модель сімейної політики	Країна	Рівень бідності дітей (у %)
Скандинавська	Данія	2,7
	Швеція	3,8
Ліберальна	Швейцарія	9
	Великобританія	9
Консервативна	Бельгія	10
	Німеччина	15,8

У ході дослідження з'ясовано, що на рівень народжуваності в конкретній державі впливає не лише модель сімейної політики, яка у ній втілюється, а й загальні показники розвитку, котрі входять у зміст поняття індексу розвитку людського потенціалу (ІРЛП).

ІРЛП у 1960 році для оцінки людського розвитку в широкому значенні цього слова у конкретній країні вперше використала Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй. ІРЛП включає показники здоров'я, рівня життя і людського капіталу. Значенню ІРЛП 0,9 відповідає очікувана тривалість життя 75 років, ВВП на душу населення по паритеті купівельної спроможності (ПКС) 25000 доларів США й індекс освіти рівний 0,95 як сума рівня освіченості дорослого населення країни і сукупної частки учнів на ланках початкової, середньої та вищої освіти.

Таблиця 6. Показники ІРЛП та рівня народжуваності по роках у країнах світу

	1970 ІРЛП [14]	1970 рівень народ. [8]	1990 ІРЛП [3]	1990 рівень народ. [11]	2000 ІРЛП [3]	2000 рівень народ. [12]	2007 ІРЛП [3]	2007 рівень народ. [15]	2009 рив. нар. [12]	2015- 2020 рив. народ. [16]
Країни з дуже високим рівнем розвитку людського потенціалу										
Норвегія	0,878	2,5	0,924	1,9	0,961	1,85	0,971	1,78	1,78	1,85
Австралія	0,862	2,7	0,902	1,9	0,954	1,79	0,970	1,66	1,78	1,85
Канада	0,887	2,2	0,933	1,7	0,948	1,51	0,966	1,61	1,58	1,67
Ірландія	0,829	3,9	0,879	2,1	0,936	1,91	0,965	1,86	1,85	1,87
Швеція	0,881	2	0,906	2	0,954	1,53	0,963	1,66	1,67	1,85
Франція	0,871	2,5	0,909	1,8	0,941	1,8	0,961	1,98	1,98	1,85
Швейцарія	0,872	2	0,920	1,5	0,948	1,47	0,960	1,44	1,45	1,54
Японія	0,875	2,1	0,918	1,6	0,943	1,41	0,960	1,23	1,21	1,3
Фінляндія	0,855	1,9	0,904	1,7	0,938	1,70	0,959	1,73	1,73	1,85
США	0,881	2,2	0,923	2	0,949	2,06	0,956	2,09	2,05	1,95
Австрія	0,857	2,3	0,899	1,5	0,940	1,39	0,955	1,37	1,39	1,46
Іспанія	0,820	2,9	0,896	1,3	0,931	1,15	0,955	1,29	1,31	1,44
Данія	0,879	2,1	0,899	1,7	0,936	1,73	0,955	1,74	1,74	1,85
Бельгія	0,851	2,2	0,904	1,6	0,945	1,61	0,953	1,64	1,65	1,84
Італія	0,831	2,5	0,889	1,3	0,927	1,18	0,951	1,29	1,31	1,65
Великобританія	0,873	2,3	0,891	1,8	0,932	1,63	0,947	1,29	1,66	1,85
Німеччина	0,856	2	0,896	1,4	0,933	1,38	0,947	1,40	1,41	1,39
Португалія	0,588	2,8	0,833	1,5	0,895	1,47	0,909	1,48	1,49	1,44
Країни з високим рівнем розвитку людського потенціалу (ІРЛП)										
Польща	-	2,2	0,806	2	0,853	1,38	0,880	1,26	1,28	1,34
Росія	-	2	0,821	1,9	0,791	1,25	0,817	1,39	1,41	1,53
Країни з середнім рівнем розвитку людського потенціалу (ІРЛП)										
Україна	-	2,1	-	1,9	0,754	1,26	0,796	1,24	1,26	1,57

У ході аналізу показників ІРЛП в хронологічному порядку (див. Табл. 6) з'ясовано, що у державах із дуже високим рівнем ІРЛП тенденція до спаду народжуваності зупиняється і стабілізується (Норвегія, США, Ірландія), показник фертильності у деяких країнах навіть починає рости (Австралія, Канада, Франція, Швейцарія, Фінляндія). Отже, **більш високий рівень ІРЛП відповідає більш високому рівню народжуваності. Приблизний поворотний рівень ІРЛП, при якому взаємозв'язок народжуваності і рівня розвитку людського потенціалу перетворюється з негативного в позитивний можна оцінити у 0,86.** Отже, **як тільки країна досягає рівня ІРЛП в 0,86** (це загальне правило, насправді для кожного регіону він є специфічним і може коливатися від 0,833 до 0,899), **вона переходить від колишнього спаду народжуваності до її стабілізації, а, може, навіть росту.**

У першій десятці держав-лідерів по показникам зростання людського розвитку розташувалися переважно держави із ліберальною (Австралія, Канада, Ірландія, Швейцарія, США) та скандинавською моделлю сімейної політики (Норвегія, Швеція, Фінляндія).

Найбільш бурхливе зростання рівня народжуваності і коефіцієнту розвитку людського потенціалу спостерігаємо саме в державах з ліберальною моделлю сімейної політики. Це дає підстави стверджувати не лише про високий ступінь ефективності даної моделі сімейної політики, але про найвищий ступінь її раціональності, відповідності вимогам часу та економічним потенціям конкретних держав в порівнянні із іншими моделями.

Беручи до уваги різnorodність інституціональних, культурних і політичних контекстів у розвинених країнах, необхідним постає подальше дослідження різних механізмів, що можуть найбільше впливати на ефективність державної допомоги сім'ям із дітьми. У ході дослідження з'ясовано, що в даний час спостерігається позитивний зв'язок між народжуваністю й індикаторами нововведень у сімейну політику такими, як підвищення зайнятості жінок. Встановлено, що високі показники людського розвитку у конкретній країні створюють умови для стабілізації народжуваності після спаду 1970-х років і навіть її зросту. Ці результати дозволяють зовсім по-іншому поглянути на майбутнє десятиліття.

Література:

1. Антонов А., Сорокин С. Судьба семьи в России XXI века: Размышления о семейной политике, о возможности противодействия упадку семьи и депопуляции. – М., 2000. – 416 с.
2. Государственная семейная политика в странах Европейского сообщества и США: Сб. обзоров / О. Осколова (отв. ред.), РАН, Институт научной информатизации по общественным наукам. – М., 1996. – 223 с.
3. Доклад о развитии человека 2009 // <http://www.unicef.org>.
4. Country Comparison :Total fertility rate // <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/rankorder/2127rank.html>.
5. Esping-Andersen G. The Three Worlds of Welfare Capitalism. – Princeton: Princeton University Press, 1990. – P.164.
6. Lecaillon J.-Didier. Konieczność odróżnienia polityki prorodzinnej od polityki socjalnej// http://www.srk.opoka.org.pl/srk/srk_pliki/dokumenty/art.html.
7. Neyer G., Andersson G. Consequences of family policies on childbearing behavior: Effects or artifacts? – Population and Development Review 34(4), 2008. – P.378.
8. OECD: // <http://www.oecd.org/els/social/family/database>.
9. Olivier Thevenon. Family Policies in Developed Countries: Contrasting Models // http://www.ined.fr/en/resources_documentation/publications/pop_soc/bdd/publication/1368.
10. Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat (2007). World Population Prospects: the 2006 Revision Hightlights. – New York: United Nations, 2007. – P.122.
11. Statistics 1990// http://www.unicef.org/infobycountry/ukraine_statistics.html.
12. Statistics 2009 // http://www.unicef.org/infobycountry/ukraine_statistics.html.
13. The CIA TFR Ranking// http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_and_territories_by_fertility_rate
14. The Human Development Index revisited// http://hdr.undp.org/en/media/hdr_1994_en_chap5.pdf.
15. Total fertility rate (children born/woman) 2007 Country Ranks// http://www.photius.com/rankings/population/total_fertility_rate_2007_1.html.
16. Total fertility rate (children per woman) 2010-2015 // <http://data.un.org/Data.aspx?d=PopDiv&f=variableID%3A54>.